

Landskab og natur, kvalitet og demokrati

Arler, Finn

Published in:
Wilhelm+7

Publication date:
2009

Document Version
Accepteret manuscript, peer-review version

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Arler, F. (2009). Landskab og natur, kvalitet og demokrati. I M. Dam, A. Gideon, P. Søgaard Jørgensen, M.-L. Krawack, R. Juul Monberg, M. Skouw-Rasmussen, & C. Aagaard (red.), *Wilhelm+7: Naturen og samfundet i det åbne land - en ny dagsorden* (s. 99-130). Danmarks Naturfredningsforenings Studenterkomite på Københavns Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Landskab og natur, kvalitet og demokrati

Finn Arler

Der er mange forskellige værdier og kvaliteter involveret, når temaet er natur- og landskabspolitik eller natur- og landskabsplanlægning. Jeg har i denne artikel forsøgt at samle op på en række af de centrale værdier fra bæredygtighed og fortællerværdi til biodiversitet og økologisk integritet. Jeg skal undervejs bl.a. plædere for tre ting. For det første ser jeg et behov for at undslippe den metafysiske dualisme, som gør mennesker til unaturlige skabninger. For det andet skal jeg – delvist i forlængelse heraf – tale for at integrere hensynerne til forskellige natur- og landskabskvaliteter. Endelig skal jeg i tilknytning til Europarådets Landskabskonvention understrege kravet om demokrati og borgerinddragelse, men samtidig pointere behovet for kvalificerede indspil fra engagerede kendere og eksperter.

Landskab og natur

Lad mig starte med at sige lidt om to af de centrale begreber 'landskab' og 'natur.' I Europarådets Landskabskonvention fra 2000 defineres 'landskab' som et område med en særlig karakter, der på den ene side er bestemt af en række geologiske, biologiske og kulturelle faktorer, og som på den anden side kan opfattes og tolkes af lokale folk eller besøgende (Europarådet 2000: Art.1.a). Definitionen omfatter den dobbelte betydning, som begrebet 'landskab' også almindeligvis tillægges i nutidig sprogbrug.

Landskabet er på den ene side et *rum*, forstået som et område af en vis størrelse, der omfatter en række forskelligartede elementer. På den anden side er det et *sted*, der opfattes, betragtes og tolkes på forskellig vis af mennesker (Tuan 1977). Denne særlige dobbelthed pointeres også i kommentarerne til konventionen, der især understreger det visuelle element og landskabets helhedsagtige karakter.

Begrebet 'landskab' er ikke ganske klart, men det er omvendt heller ikke et særlig kontroversielt begreb. Begrebet 'natur' er både betydelig mere kompliceret og ikke mindst en hel del mere kontroversielt. Det gælder især spørgsmålet om naturens status i forhold til to andre hovedelementer, det guddommelige og det menneskelige; et spørgsmål som har givet anledning til en stribe forskellige tolkninger. Jeg skal ikke her forsøge blot at komme tilnærmelsesvis hele vejen omkring begrebet, men blot fremhæve nogle få forhold, som fortsat har stor betydning for tolkningen af det åbne lands kvaliteter.

I den vestlige, overvejende kristent dominerede tradition har en dualistisk opfattelse længe været fremherskende. Den kristne gud er netop en hinsidig skaber, der er adskilt fra den jordiske skabte natur. Menneskene er nok skaberens udtrykte billede, men tilhører som en slags dobbeltvæsnere begge

verdener. Kroppen er natur, mens ånden er overnaturlig. Tager man den hellige skrift på ordet, har skaberen helt overladt det til disse dobbelttydige mennesker at afgøre den skabte naturs videre skæbne.

En del har tolket denne overdragelse sådan, at den skabte natur uden begrænsninger kan bruges til hvad som helst, vi måtte ønske os af den. Menneskenes delvise guddommelighed hæver os netop over den profane natur. Vi har derfor alene forpligtelser overfor os selv og hinanden. Denne tolkning har især været udbredt efter renæssancen. Menneskenes status kan dog også tolkes sådan, at vi er forpligtet til som skaberens stedfortrædere at behandle naturen på samme omsorgsfulde måde, som han selv hævdes at have gjort. Hos eksempelvis franciskanerne har det været tolket som et krav om omsorg og tilbageholdenhed i forhold til andre medskabninger.

Specielt fra 1700-tallet og frem har en alternativ, men ikke mindre dualistisk tolkning gjort sig gældende. I denne tolkning er menneskene tildelt synderens rolle. Naturen er fra skaberens hånd harmonisk og fuldendt, mens de delvist unaturlige mennesker tumler rundt som elefanter i en glasbutik. Menneskenes særlige frihed, der skulle hæve os over naturen, misbruges groft på en måde, der slet ikke står mål med det øvrige skaberværk. Lærer vi ikke med tiden at behandle skaberværket efter fortjeneste, degraderes overnaturligheden til undernaturlighed.

Selv folk, der for længst er holdt op med at tro på en hinsidig skaber, og føler sig beklemmt ved at skulle forholde sig til noget overnaturligt og guddommeligt, fastholder paradoksalt nok stadig dualismen. Mange betragtes således fortsat menneskene som skabninger, der helt ellers delvist befinder sig udenfor naturen. Darwin og andre zoologers bestræbelser på at påvise, at mennesker er akkurat lige så naturlige organismer som alle andre, preller af på disse folk. Lang tid efter at troen på det, der udgør selve fundamentet for dualismen, nemlig den guddommelige skabelse af mennesker som overnaturlige væsner, er undergravet, fortsætter dualistiske tankemønstre med at blive anvendt, som om intet var hændt.

Tolkningerne bevæger sig tilmed fortsat i de selv samme to retninger som tidligere. I den ene retning overtager mennesket rollen som kreativ skaber fra Gud, mens naturen fortsat blot er materiale. Al værdi antages at være udtryk for menneskelige interesser eller præferencer. "Naturen selv," der altså ikke rummer mennesker, forbliver på sin side stum eller ligeglad med hvad der sker (på trods af at de organismer, den rummer, vel næppe kan være

det). Nogle går endda så langt som til at hævde, at det hele, inklusive naturen, blot er én stor menneskelig konstruktion.

Går man i den modsatte retning, optræder menneskene nok engang som naturfremmede syndere, der ødelægger den velfungerende selvregulerende natur. Ét med naturen bliver menneskene aldrig mere, hævdes det, selvom nogle muligvis engang har levet som ægte naturfolk, mens andre vel fortsat lever med en drøm om igen at gøre det. Hvor menneskene trænger frem, må naturen vige, og jo mere menneskene breder sig, jo dårligere får naturen det. Den eneste trøst er, at der er folk, som ved, hvad der er godt for naturen – hvilket primært er at holde de unaturlige mennesker væk – og som ubesværet kan tale på dens vegne, på samme måde som katolske præster ubesværet kan tale på skaberens vegne.

Der er dog også den sidste mulighed tilbage at betragte menneskene som endnu én blandt andre arter. En art, der akkurat som disse er blevet til gennem en lang evolutionær proces, og som ikke på nogen måde er hverken over- eller undernaturlig. Naturen bliver med et sådant udgangspunkt hverken trængt eller dårlig, når mennesket dukker op. Den ændrer sig, hvad der kan være godt eller skidt bedømt ud fra en række forskellige (menneskelige eller ikke-menneskelige) synsvinkler og kriterier. Vel har menneskene da særlige evner i kraft af sprog, innovative og sociale anlæg, men der er ingen grund til at degradere naturen til en størrelse, der er ude af stand til først at udvikle og siden rumme organismer med sådanne evner.

Natur- og landskabskvalitet

De forskellige opfattelser af begrebet 'natur' afspejler sig naturligvis også i opfattelserne af, hvilke værdier der kan og bør inddrages, når man sigter efter at fremme eller beskytte natur- eller landskabsområder af høj kvalitet. Er Gud og mennesker adskilt fra naturen og tilhører en virkelighed på højere niveau end denne, ja så gælder det da om at styre eller ligefrem fortrænge naturen så meget, som det er muligt. Er menneskene omvendt fortabte syndere, der befinder sig på et lavere niveau end den halvt guddommelige natur, ja så gælder det modsat om at begrænse deres hærgen. Høj naturkvalitet bliver synonym med så lidt menneskelig påvirkning som muligt.

Dropper man omvendt dualismen, og lader menneskene forblive en del af den samlede natur, ja så kan man selvfølgelig ikke længere bruge 'natur' som hverken kvalitetsstempel eller øgenavn. Der er heller ikke længere nogen grund til at skelne skarpt mellem natur- og landskabskvalitet (selvom den første vil omfatte den sidste). Man slipper dermed for hele debatten om, hvornår noget nu også er rigtig natur – det er det hele jo – men bliver så i stedet nødt til at præcisere og begrunde sine valg af værdier og kvalitetskriterier. Det er da også netop om disse værdier og kvalitetskriterier, det følgende skal handle.

Natur- og landskabskvalitet – hvad er det så for noget? Her skal jeg begrænse mig til de kvaliteter, der ingen relation har til nytte i snæver forstand. Man kan formulere det på den måde, at der er tale om kvaliteter, som viser sig og gør sig gældende, når vi beskæftiger os med, befinder os i eller

har tilknytning til et område. Natur- og landskabskvalitet må bedømmes ud fra de hidtil bedste kriterier, der er tilgængelige for os. Disse kriterier kan vi så løbende forsøge at forbedre ud fra de bedste argumenter, der på det enkelte tidspunkt er tilgængelige for os.

Bæredygtighed

'Bæredygtighed' kan ses som den overordnede overskrift for bevarelsen af natur- og landskabskvaliteter. Det er også pointen i Naturbeskyttelsesloven, hvis hovedsigte er "at værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag." Ifølge loven betyder det mere præcist at beskytte bestanden af vilde dyr og planter sammen med deres levesteder, at beskytte "landskabelige, kulturhistoriske, naturvidenskabelige og undervisningsmæssige værdier," samt at forbedre, genoprette og tilvejebringe områder, der er af betydning for vilde dyr og planter og for landskabelige og kulturhistoriske interesser.

EU's Habitatdirektiv har tilsvarende bæredygtighed (helt præcis: bæredygtig udvikling) som overordnet mål, hvilket tolkes som "bevaring, beskyttelse og forbedring af kvaliteten af miljøet." Det indebærer dels bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter som del af "Fællesskabets naturarv," dels opretholdelse af den biologiske diversitet – under hensyntagen til "økonomiske, sociale, kulturelle og regionale behov." Det understreges, ligesom i Naturbeskyttelsesloven, at det for at efterleve målene kan være nødvendigt at opretholde eller endog forøge udfoldelsen af menneskelige aktiviteter.

En del vil betragte det som problematisk at lade 'bæredygtighed' være overskrift for natur- og landskabskvaliteterne. Bæredygtighed forbindes nemlig ofte med videreførelse af de menneskelige samfund og af de nytteværdier, som er forbundet hermed (således f.eks. Callicott et al. 1999). For at skovdrift skal være bæredygtig i denne snævre forstand, kræves blot, at der ikke fjernes flere træer, end der plantes. Hvis man oveni købet tager udgangspunkt i et bæredygtighedsbegreb, der er så svagt, at enhver form for substitution er tilladt, så behøver man end ikke plante flere træer, hvis man i stedet kan bidrage med noget andet af højere økonomisk værdi. De færreste træer er trods alt så kritiske goder, vi ikke kan leve foruden dem.

Bæredygtighed i Naturbeskyttelseslovens og Habitatdirektivets forstand forudsætter imidlertid, at der er visse former for goder, som ikke uden videre kan udskiftes, selvom vi kan leve videre uden dem, og selvom der måske end ikke er købedygtige forbrugere, der står parat til at betale for dem. Disse unikke goder er del af den fælles natur- og kulturarv, og bør som sådanne ikke gøres afhængige af privatpersoners betalingsvillighed.

Bæredygtighed kan således ikke reduceres til hverken overlevelse slet og ret eller til fastholdelse af et bestemt økonomisk niveau, men sigter derimod mod opretholdelse af et kulturelt fællesskab med en arv af helt særlige goder, der netop er med til at konstituere det som fællesskab. Lad os se på hvilke goder, der kan tænkes at indgå heri.

Det historiske landskab

Den første type goder, værdier og kvaliteter, der er værd at nævne, er knyttet til landskabet som et historisk landskab. I Miljøministeriets kortlægning af det danske kulturlandskab (Skov- og Naturstyrelsen 1999 og 2002) anvendtes bl.a. kriterier som det helt unikke, som ikke findes andre steder, det der er sjældent på egnen, og det der er repræsentativt for et større eller mindre område.

Også graden af autenticitet, hvilket her vil sige i hvor høj grad de værdifulde træk, et sted besidder, er oprindelige og ikke senere efterligninger (der dog også med tiden kan blive historisk interessante), spiller naturligvis en rolle. Det samme gør kildeværdien og fortælleværdien, der igen har betydning for stedets identifikationsværdi. Alle disse kriterier må så kombineres med overvejelser om den aktuelle bevaringsstatus, områdets udsathed og sårbarhed etc., når man skal vurdere, om en indsats er påkrævet.

Kriterierne er koncentreret omkring elementer i det åbne land, som har en særlig historisk betydning – og som dermed ofte har identifikationsværdi for beboerne i området. I de nævnte rapporter er det som sagt værdier i forhold til kulturlandskabet, der er i fokus. Det behøver imidlertid ikke alene dreje sig om de særlige menneskelige påvirkninger (en særlig arealanvendelse, et særligt bebyggelsesmønster, en særlig dyrkningsstruktur etc.). De samme kriterier kan også bruges på den historiske naturforandring i bredere forstand, således at man inkluderer geologisk, biogeografisk eller genealogisk vigtige karakteristika.

Der kan i så fald være tale om særlige landskabsformer eller en særligt sjælden eller repræsentativ vegetation: markante smeltevandsdale, karakteristiske morænelandskaber eller højmoser. Det kan også være områder, der tydeligt viser en biogeografisk udvikling. Tilsvarende kan det være interessant at beskytte natur- og landskabstyper, som historisk har spillet en væsentlig rolle i landskabet, og som derfor har sit særlige sæt af arter tilknyttet. Nogle af disse naturtyper har en historie, der går længere tilbage end den menneskelige tilstedeværelse, mens andre – som overdrev og heder – måske i højere grad er forbundet med menneskelig anvendelse og derfor ofte fordrer vedvarende pleje for fortsat at kunne opleves.

Kriterierne er ikke uden videre sammenfaldende. Somme tider er de ligefrem indbyrdes modstridende. F.eks. kan bevarelse af det sjældne tænkes at komme i modstrid med bevarelse af det typiske. Da landskabet løbende har

forandret sig, er man også nødt til at vælge mellem landskabstyper fra forskellige perioder, hvoraf nogle går tilbage før menneskene kom til, mens andre bærer menneskers præg. Man kan ikke på forhånd vægte de enkelte kriterier. Vægtningen vil altid afhænge både af det konkrete landskabs karakter og af de ønsker og forestillinger, som er væsentlige for de berørte parter.

En landskabspolitik, der alene sigtede på at bevare nogle historisk interessante karaktertræk, ville låse landskabet fast på et bestemt tidspunkt. Et landskab er imidlertid ikke blot et historisk resultat med mange lag af mulige fortællinger, men undergår en løbende forandringsproces, hvor nye elementer og fortællinger kommer til. Omvendt ville en landskabspolitik uden omsorg for historisk betydningsfulde træk medvirke til gøre os identitetsløse, og dermed også gøre den fremadrettede forandring mere retningsløs.

Landskabskarakter

En tilgang, som deler flere træk og værdier med den historiske tilgang, er den såkaldte landskabskaraktervurdering (Swanwick 2002). Landskabskarakter er det mønster eller den komposition, som opstår i samspillet mellem forskellige landskabselementer, og som giver det enkelte landskab sit særlige præg. Nogle træk, f.eks. geologiske strukturer, vegetationsformer eller bosættelsesmønstre kan være gennemgående for en række landskaber, mens andre er specifikke for et bestemt område eller sted, og giver det en særegen identitet eller ”ånd.”

Identifikationen af landskabers karakter og særtræk sker naturligvis med henblik på at sikre, at de enkelte steders mest markante, betydningsfulde eller på anden måde interessante træk ikke går tabt gennem forhastede beslutninger. I landskaber uden markante karakteristika vil det visse steder være muligt at retablere eller styrke karakteren gennem forskellige former for indgreb. Ja, det kan tilmed være attraktivt at udvikle nye karaktertræk, der kan give et sted en mere markant identitet.

Hvad er det for træk, der er værd at holde sig for øje, og hvad er det for værdier, der er involveret i udvælgelsen? I den britiske manual for vurderinger efter landskabskarakterer optræder en lang række forskellige værdier og kriterier. Der kan således være både æstetiske, geologiske, biologiske, arkæologiske, historiske og forskellige former for kulturelle interesser involveret i vurderingen af landskabets kvaliteter.

Nogle af værdierne og kriterierne er de samme som i Miljøministeriets rapporter om kulturlandskabet, herunder sjældenhed, repræsentativitet og fortælleværdi. Fortælleværdien er et vigtigt element i opfattelsen og vurderingen af landskaber. I den engelske metode opfattes denne værdi i en forholdsvis bred forstand. Geologiske træk fortæller om landskabets tilblivelse. Biologiske elementer fortæller om den omskiftelige vegetationshistorie både før og efter menneskenes opdukken. Kulturelt skabte strukturer fortæller om bosætning og udnyttelse.

Et område kan desuden have stor fortælleværdi, hvis det kan forbindes med markante personer, f.eks. kunstnere eller skribenter, der har haft indflydelse på aflæsningen af landskabet – tænk blot på Skagens kunstnerkoloni.

Tilsvarende forøges værdien, hvis området har været skueplads for betydningsfulde historiske begivenheder, der måske tilmed har efterladt levn.

Også æstetiske træk er væsentlige for landskabers karakter. Heri indgår både geologiske, biologiske og kulturelle elementer. Æstetik skal her forstås i en bred forstand, der omfatter landskabets mønstre, dets lukkethed respektive åbenhed, vertikale og horisontale elementer, graden af kompleksitet og diversitet, fladernes tekstur fra glat til ru, de lige og buede linjer i landskabet, osv. Alle sådanne træk spiller en central rolle for opfattelsen af de enkelte landskaber, og både det enkelte landskabs markante særtræk og forskelligheden af markante landskabstyper vil være vigtig ikke at miste.

Er der tillige tale om en form for skønhed, som mange vil kunne anerkende, er det naturligvis en ekstra gevinst, som desuden spiller en betydelig rolle for manges landskabsopfattelse. Det sceniske i et landskab, dets billedlige kvaliteter bliver i nogle tilfælde glemt, fordi de sjældent fremgår af og kan være vanskelige at indføje i traditionelle todimensionelle kort. I en landskabskarakterkortlægning bliver disse kvaliteter imidlertid fremdraget.

Også i dansk regi foretages kortlægninger og vurderinger af landskabers karakteristika (Caspersen & Nellemann 2005). Bl.a. på baggrund af anbefalinger fra Wilhjelmudvalget har projektets formål været at skabe en veldefineret, systematisk og bredt anerkendt metode til landskabskarakterkortlægning og landskabsvurdering. I den danske udgave af landskabskaraktermetoden vægtes især de markante rumlige træk og visuelle forhold højt. Områderne skal frem for alt være oplevelsesrige, uanset om man primært ser dem som geotoper, biotoper eller kulturmiljøer.

Landskabskarakter defineres som "et specifikt samspil af landskabselementer givet af naturgrundlaget og den historisk betingede arealanvendelse samt de rumlige og visuelle forhold, der præger et landskabsområde og adskiller det fra de omkringliggende landskaber." Elementer, der kan gøre områder markante kan eksempelvis være nogle særlige skalamæssige eller rumlige forhold, karakteristiske og letgenkendelige mønstre og terrænformer eller det kan være orienteringspunkter eller markante elementer, der givet et sted et særpræg eller en særlige identitet. Også landskabets grad af kompleksitet er væsentlig.

For at sikre oplevelsen af disse elementer, understreges også i den danske version behovet for at identificere de udsigter, sigtelinjer etc., som har

størst betydning for oplevelsen af landskabet. Det kan i princippet både handle om billedlignende udsyn og om overhovedet at kunne opfatte områdets væsentligste træk. En markant sænkning i terrænet kan f.eks. tænkes kun at være synlig fra nogle få udsynspunkter, som er truede af bebyggelse eller tilvoksning.

Den danske landskabskaraktermetode lægger generelt stor vægt på oplevelsesrigdommen. Det gælder ikke alene de umiddelbart tilgængelige visuelle oplevelser, selvom disse stærkt betones, men også oplevelser, som fordrer eller i hvert fald belyses af et vist kendskab til områdets historie. Det gælder både de geologiske træk, som fremhæves, biologisk interessante områder, markante kulturmiljøer med både tidsdybde og kontinuitet samt elementer med særlige sociale, kunstneriske eller historiske betydninger.

Ligesom ved kortlægningen af kulturlandskabet, er den aktuelle tilstand naturligvis også væsentlig at få vurderet i en landskabskarakteranalyse. Hvis et områdes kvaliteter er intakte og i god vedligeholdelsestilstand prioriteres det på den ene side højere end områder, der har mistet mange af de kvaliteter, de fremhæves for. På den anden side vil områder, der er af stor værdi, men som befinder sig i en sårbar eller truet tilstand, også blive prioriteret højt for at undgå, at det hele går tabt.

Specielt den engelske udgave betoner behovet for at involvere berørte og engagerede borgere, de såkaldte *stakeholders*. Dels fordi berørte og interesserede – fra både nær og fjern – kan bibringe ny viden, nye vinkler og nye betoning til tolkningen af landskaberne. Men også fordi der kan være flere forskellige, men hver for sig lige velkvalificerede opfattelser af, hvad der er de væsentligste træk ved landskabets karakter. Involvering resulterer således både i bedre informerede vurderinger og i større grad af ejerskab til resultater og anvendelser blandt de berørte. Det skal jeg vende tilbage til til slut.

Biodiversitet

I både Naturbeskyttelsesloven, i Habitatdirektivet og naturligvis ikke mindst i den samtidige Biodiversitetskonvention betones ønskværdigheden af at bevare den eksisterende biologiske diversitet som del af den fælles naturarv. Med biologiske diversitet forstås almindeligvis både forskelligheden af naturtyper og af arter samt den interne forskellighed blandt populationer og individer indenfor arterne. Man kan gøre diversiteten op på mange forskellige måder, men det behøver ikke bekymre os her.

Der er grundlæggende tre hovedtyper af begrundelse for bevarelse af den biologiske diversitet. For det første er der de nyttige arter (og populationer), vi har eller kan få brug for. For det andet er der arter og naturtyper, som vi gerne vil beholde uden dog i snæver forstand at have brug for dem. Og endelig kan der, for det tredje, tænkes at være arter, vi ikke er synderligt interesserede i og måske egentlig helst var foruden, men som vi ikke desto mindre føler os forpligtede til at bevare.

Den direkte nytte, der fylder meget i landskabet, bringer os ikke særlig langt med hensyn til biodiversitet. Vi bruger ikke så frygtelig mange arter direkte, men dem vi bruger – byg og raps, svin og køer f.eks. – giver vi til gengæld så meget plads, at de fortrænger mange andre arter. Så er der alle de mange indirekte nyttetjenester fra opsamling af næringsstoffer og solenergi over produktion af ilt og recirkulation af affaldsstoffer til bestøvning og skadedyrsbekæmpelse.

At disse indirekte tjenester er uhyre vigtige at opretholde, kan alle blive enige om, mens det er mere usikkert, hvor stor en del af de eksisterende arter, der kræves til opgaven. Der vil antagelig være en hel del af de arter, ikke mindst blandt dem, der allerede står på rødlisten, hvis forsvinden ikke vil ændre meget. Blandt de nyttige arter og naturtyper kan også regnes dem, som kan give folk en rekreativ tilfredsstillelse, hvad enten der er tale om spænding og kropslig udfoldelse eller blot om ro og stilhed.

Den anden gruppe består af arter og naturtyper, som vi gerne vil beholde uden tanke på deres eventuelle nytteværdi. Der er tale om såkaldt interesseløse interesser, dvs. interesser som opstår uden tanke på eksterne nyttevirkninger. Den type interesser kan der være flere af, hvoraf jeg skal nøjes med to af de vigtigste. Æstetikken har stor betydning. Taler vi om arter, er der tale om en stor forskellighed af former, farver, mønstre, udtryk, teksturer, levevis, bevægemåde og adfærd som i kombination giver meget forskelligartede oplevelser og indtryk. Taler vi om naturtyper, er der tilsvarende en stor forskellighed af stemninger og atmosfærer, som er forbundet med de karaktertræk, der tidligere er nævnt, og hvoraf mange er direkte knyttet til de tilstedeværende organismer. Den åbne, blomstrende eng, den mørke lukkede skov, den tørre hede, det fugtige kær osv. ser i høj grad ud, som de gør, i kraft af deres forskellighed af organismer.

En anden form for interesseløs interesse er det videnskabelige engagement, hvor forskeren uden tanke på egen vinding fortaber sig i studiet af organismer og økologiske systemer – i egen ret eller som informative brikker, der yder bidrag til afklaring af mere eller indre omfattende videnskabelige teorier. At den subjektive tilfredsstillelse mere er en velkommen følgesvend end selve drivkraften i det videnskabelige engagement kan både aflæses i, at tilfredsheden ofte først kommer til efter både kamp og udholdenhed – når teorien ikke vil hænge sammen, eller de eftersøgte organismerne vælger at holde sig skjult – og i så små bidder, at de dårligt tåler sammenligning med de anderledes lange stræk i andre mere permanent lystfyldte former for aktivitet. Og i at den engagerede ofte kerer sig om arter og systemer, som hun aldrig selv forventer at opleve endsige undersøge, men som vil kunne medvirke til forståelsen af verden.

Den tredje og sidste gruppe af arter og naturtyper er dem, vi føler os forpligtet til at bevare, selvom de ikke interesserer nogen, og alle måske helst vil slippe for dem. Da både den æstetiske og den videnskabelige interesse i princippet vil kunne omfatte alle arter og naturtyper, er denne gruppe i realiteten tom. Var der arter i gruppen, er det dog vanskeligt at begrunde, at vi skulle være forpligtede til at bevare dem.

De fleste kan blive enige om, at biologisk diversitet er en god ting. Dog ikke i enhver henseende og under alle omstændigheder. Man kan måle diversitet på flere skalaer, og en forøgelse af lokal diversitet er som bekendt ikke altid af det gode. Områder, der er vanskelige at leve i på grund af eksempelvis kulde, tørke eller få næringsstoffer, vil ofte være relativt artsfattige. Områderne kan dog netop bidrage til den nationale eller globale diversitet med sit helt særlige sæt af arter, som ville forsvinde, hvis betingelserne forbedres, så flere – men til gengæld mere almindelige – arter vil kunne vinde indpas. Spørgsmålet er, hvad der yderligere skal til, før diversiteten bliver en positiv ting.

Økologisk integritet

Et kriterium, som ofte anføres, optræder under en række forskellige betegnelser. Et af dem er økologisk integritet, et andet naturlighed. Udgangspunktet er nok en engang en udpræget dualistisk tolkning, der gør mennesket til en unaturlig størrelse. Et område er naturligt og har høj økologisk integritet, hvis de unaturlige mennesker ikke har påvirket det. Økologisk integritet refererer til ”betingelser med lille eller ingen indflydelse fra menneskelige handlinger” (Angermeier & Karr 1994). Begrebet dukkede første gang op i forbindelse med udviklingen af den amerikanske vandmiljø-lovgivning i begyndelsen af 1970’erne (Karr 1991), og det blev i første omgang anvendt ved regulering af ferske vande, men er siden gledet ind i landskabsforvaltningen generelt, både i USA og i Canada, hvor betydelige områder fortsat er relativt upåvirkede af menneskelig virksomhed.

Darwinister som jeg selv har det svært med forestillingen om, at mennesker er unaturlige skabninger. Spørgsmålet er dog, om ikke nogle af de gode pointer, som trækkes frem af forsvarerne af økologisk integritet, kan reddes i land uden den problematiske metafysiske teori. For at teste denne mulighed, kan det være frugtbart at tage udgangspunkt i rapporten *Naturkvalitet*, som et forskerhold fra DMU udgav for nogle år siden, og hvor idéen om økologisk integritet og om menneskets unaturlighed spiller en central rolle. Rapporten formulerer fire kriterier for god naturkvalitet: vildhed, oprindelighed, autenticitet og kontinuitet. Lad os se på kriterierne et af gangen.

Lad os begynde med *kontinuiteten*, som er det mindst problematiske af de fire kriterier. Kontinuitet skal forstås både i en rumlig og en tidslig dimension. Tidsligt lange stræk uden meget voldsomme og uforudsigelige forandringer, vil alt andet lige give en biologisk set rigere natur. Mange arter har nemlig svært ved at overleve voldsomme ændringer af livsbetingelserne, uanset om mennesker står bag eller ej. Den rumlige kontinuitet, dvs. sikringen af større sammenhængende områder uden uoverstigelige barrierer, giver tilsvarende flere arter mulighed for at overleve, fordi de kan bevæge sig rundt på et større område på jagt efter passende naturtyper, når deres hidtidige levested ændrer karakter. Pointeringen af behovet for kontinuitet er helt uafhængig af, om man tolker mennesket som naturligt eller ej, og den tidslige og rumlige kontinuitet vil være vigtig i enhver form for natur- eller landskabsvurdering, der lægger vægt på fortælleverdi og diversitet.

Det andet kriterium er *vildhed*, der i rapporten defineres her som ”den frie udfoldelse af de naturlige processer uden menneskelige påvirkninger.” Igen må vi sige, at kriteriet udmærket kan anvendes, selvom man har svært ved at forlige sig med en dualistisk verdensopfattelse. De fleste vil antagelig være enige om, at det er vigtigt at give plads til, at andre arter end menneskene kan udfolde sig, og at områder får lov at udvikle sig uden stærk menneskelig styring. Disse områder bliver ikke mere naturlige af den begrænsede påvirkning, men i flere henseender mere spændende. Organismerne stresses ikke bestandigt af menneskers voldsomme og uregelmæssige påvirkninger.

Et element i vildheden er også den selvstændige dynamik, som finder sted i alle landskaber, uanset hvor påvirkede de i udgangspunktet er af menneskelig virksomhed. Midt i den tættest befolkede by foregår dynamiske processer, som løbende ændrer steders karakter helt uafhængigt af menneskelig planlægning. Det kan være vejrmæssige fænomener fra snevejr til solskin, eller det kan være organismer, der trænger ind på områder, hvor ingen havde planlagt, de skulle være (jf. også Vejre 2004).

Samtidig er det værd at minde om, at bevarelse af en mere omfattende form for vildhed i relativt upåvirkede områder forudsætter en menneskelig planlægningsindsats, der beskytter disse områder mod en ellers lidt for vild menneskelig indflydelse. De vil derfor under alle omstændigheder være anderledes end områder, hvor der ikke sættes grænser. De vil dermed også lige så meget afspejle menneskelige valg og menneskelig planlægning som områder, hvor mennesker får friere spil til andre typer aktiviteter.

Det tredje kriterium er *oprindelighed*. At noget er oprindeligt betyder i almindelig sprogbrug, at det har eksisteret lige fra begyndelsen. Det er det tidligste, og dermed det som noget andet senere kan have ændret på eller være udviklet af. Det, der efterfølgende er kommet til, og som måske har afløst det, er ikke oprindeligt. En nært beslægtet men dog en smule anderledes betydning er den, at det oprindelige er det, der ikke opstået ved efterligning eller efterfølgende bearbejdelse. Det oprindelige er i denne forstand originalt i modsætning til kopierne.

’Oprindelighed’ er naturligvis et centralt begreb, når man taler om beskyttelse af kulturgensstande. Oprindelige kunstværker er mere værdifuldt end kopier, uanset hvor vel udførte disse måtte være. Tilsvarende søger man i værdifulde bygningsværker at bevare så meget som muligt af de oprindelige materialer, og er disse gået tabt, forsøger man måske at lave erstatninger ved hjælp af de oprindelige processer og metoder. ’Oprindelighed’ er for så vidt et begreb, der let vil kunne kombineres med et ikke-dualistisk verdensbillede.

Begrebet er dog anderledes vanskeligt at anvende i tilfælde, hvor der ikke er en afsluttet skabelsesakt, der munder ud i et færdigt værk, men en fortløbende skabelsesproces. Naturen ændrer sig løbende. Det, der var en gang – hvornår det så mere præcist tænkes at være – er ganske enkelt ikke mere. Det nye er hverken mere eller mindre naturligt end det gamle.

Pointen med at understrege oprindeligheden synes da også meget tæt på pointen med at betone vildheden. Det afgørende synes at være, om mennesker har ændret på naturen. Det kan eksempelvis være ved at regulere vandløb, lave råstofgrave og dræne skov- og engområder, eller det kan være

ved at indføre arter, som ikke selv har kunnet finde vej. Selv når menneskelige påvirkninger er langt mere beskedne end eksempelvis klimatiske forandringer, så er det i netop det øjeblik, mennesker blander sig, at oprindeligheden går tabt. Naturtyper som afgræssede enge og overdrev betragtes derfor også som sekundære i forhold til eksempelvis strandenge.

Et centralt problem er dog, at man ikke kommer uden om at måtte besvare spørgsmålet: hvornår var oprindeligt? I et land, hvor klimaet har ændret sig mange gange, og store dele derfor fra tid til anden har været oversvømmet eller dækket med is, og hvor arter løbende er vandret ud og ind, og naturtyper på skift har afløst hinanden, er det alt andet end klart, hvad der skal betragtes som oprindelig natur. Blot at sige, at det er sådan som landet så ud, lige før menneskene kom til, og så fastholde dette billede uanset hvad, er ikke nogen holdbar løsning, eftersom klima, højdeforhold etc. i dag er helt anderledes.

Et andet problem består i, at oprindeligheden kan være hæftet på flere ting. Den kan være hæftet på arterne, der i så fald skal være de samme, som før menneskene dukkede op – eller måske alternativt: som ville have været her, hvis ikke menneskene var kommet til. I begge tilfælde vil det være en mulighed at udsætte arter som bæveren, der har været her på et eller andet tidspunkt, men (antagelig) er blevet fortrængt af menneskene. Også selvom den skal køres hertil i lastbil.

Det kan omvendt også være de økologiske strukturer, der skal svare til dem, der på et eller andet tidspunkt var. I så fald vil forskellige former for genopretning af ødelagte strukturer eller naturtyper være en mulighed, ligesom menneskene eventuelt selv kunne tænkes at spille nogle af de roller, som forsvundne arter tidligere menes at have varetaget. Det kan enten være ved at sørge for lysåbne områder, hvis man antager, at de har været udbredte, eller ved omvendt at fremme den lukkede skov, hvis man hælder til den opfattelse, at skovene har domineret. (Hvad der netop pågår en heftig debat om.)

Droppes dualismen, slipper man for at skulle opstille klare grænser mellem det oprindelige (forstået som før menneskene dukkede op) og alt det, der senere er kommet til. Man kan friere vælge at fremme eller beskytte en flerhed af naturtyper, som besidder værdifulde kvaliteter. Naturtyper, der har eksisteret længe, har den kvalitet, at mange arter har vænnet sig til dem. De vil derfor i reglen være relativt artsrige eller rumme arter, som ikke findes på andre slags lokaliteter. De har samtidig større fortælleleværdi i kraft af den

relativt lange kontinuerte eksistens. I praksis behøver det derfor næppe gøre den store forskel, om man pointerer oprindeligheden eller ej.

Det fjerde kriterium er *autenticitet*. Dette er antagelig det mindst klare af de fire kriterier. At noget er autentisk kan betyde flere ting. Den første betydning er den, at genstanden rent faktisk har den oprindelse eller beskaffenhed, den påstås at have. Her er det afgørende, at man ikke lader som om en genstand er noget andet, end den er. En kopi kan være autentisk i denne forstand, hvis den ikke giver sig ud for at være andet. I en anden betydning af ordet stilles større krav, der ligger tæt på kravet om oprindelighed. En genstand kan siges at være autentisk, når den fremstår i sin originale form, og ikke er blevet ændret senere hen. Genstanden er den ægte og uforfalskede. Det er ikke en kopi, og der er ikke senere foretaget indgreb i genstanden. En tredje betydning er den, at genstanden er virkelig og ikke blot opdigtet.

Hovedpointen med kriteriet er at separere naturområder, der har udviklet sig spontant uden bevidst menneskelig styring, fra naturområder, som mennesker har tilstræbt at få til at tage sig ud som noget andet, end de er. Den menneskelige virksomhed skal ikke direkte have haft til hensigt at efterligne en bestemt naturtype. De involverede skal være autentisk optaget af noget andet, og de naturelementer, herunder organismer, der befinder sig i området, skal være kommet til af egen drift og ikke udsat med henblik på at eftergøre en bestemt naturtype. Idéen er at undgå ”falsk natur,” ligesom man søger at undgå kunstforfalskninger, der giver sig ud for noget andet, end de er (jf. også Elliot 1995).

Autenticiteten er imidlertid ligeså svær at operere med som oprindeligheden i forhold til noget så dynamisk som naturområder (jf. også Christensen 2004). En ting er, at natur ikke kan være falsk, hvis man betragter naturen som det hele. Selv hvis man opererer med en skelnen mellem menneske og natur, kommer man hurtigt i vanskeligheder. Holder et naturområde f.eks. op med at være ægte, blot fordi der er nogen, som betegner det som noget andet, end det er? Bestræbelsen på at lave ”naturgenopretning” – forstået som retablering af strukturer eller en artssammensætning fra en svunden tid eller sådan som man tror, området ville have set ud, hvis mennesker ikke havde gjort sin entré – kan også udmærket være udtryk for et autentisk ønske, selvom resultatet kan være svært at skelne fra natur, der ikke er planlagt, og besøgende derfor let kan lade sig narre.

Blot fordi man giver slip på dualismen, dropper man selvfølgelig ikke samtidig kravet om at lade være med at bedrage folk. Man opnår imidlertid den fordel, at man ikke behøver bekymre sig om, hvorvidt der nu også er tale om ”ægte natur.” Fortællingen om oprindelse og udvikling er stadig interessant, og langstrakte fortællinger er almindeligvis mere interessante end korte. Også retablerede naturtyper kan imidlertid være værdifulde – og de kan tilmed være helt igennem ægte som netop retablerede naturtyper.

En taksonomi af kvaliteter og værdier

Skal man prøve at sammenfatte de værdier, der er centrale for bedømmelsen af landskabers kvalitet – og som dermed også vil være centrale i natur- og landskabspolitikken – forekommer især fem elementer at være væsentlige.

Lad mig starte med det *billedlige* eller det *sceniske*. Den klassiske opdeling er mellem det skønne, det sublime og det pittoreske. Det *skønne* er i denne sammenhæng det umiddelbart indbydende, det harmoniske, det parkagtige landskab. Idealet er det glatte, bølgende og bløde, som formuleret i midten af 1700-tallet af den engelske filosof Edmund Burke (1757/1990). Den bugtede linje er ligefrem blevet opfattet som skønhedens linje (Hogarth 1753/1998). Det *pittoreske* er det anderledes komplekse, det tilsyneladende rodede, det relativt dramatiske (Gilpin 1792; Price 1796). Det pittoreske er modsat det skønne knortet, abrupt og disharmonisk, og antages netop i kraft af sin kompleksitet at forblive vedvarende interessant. Det *sublime* er det overvældende store (det matematisk-sublime) eller kraftfuldt voldsomme (det dynamisk-sublime), der har en særlig tiltrækning på trods af, at det på skræmmende vis befinder sig hinsides de menneskelige skalaer (Burke 1757/1990; Kant 1790/1974).

Det billedlige eller sceniskes centrale rolle i klassisk naturæstetik kritiseres ofte for at være for koncentreret om en enkelt sans, synssansen (bl.a. Brady 2003). Andre sansekvaliteter medvirker da også til opfattelsen af et landskabs eller naturområdes kvaliteter. Dufte, lyde og taktile kvaliteter spiller da også ganske åbenlyst en stor rolle i oplevelsen af landskaber. Synssansen er dog især i relation til landskabsplanlægningen, både fordi den mere end andre sanser skaber overblik og sammenhæng i oplevelsen, og fordi den stiller større krav til indretningen af landskaberne. Det billedlige er samtidig nært forbundet med det imaginative (Seel 1991; Brady 2003). Ikke mindst kan betragtningen af landskaber give associationer til velkendte steder og til landskabskunst, eller det kan sætte gang i overvejelser om fremtidige muligheder.

Det andet element, som har stor betydning, er det *markante* eller *karakterfulde* og det *atmosfærefyldte*. Der er ikke noget entydigt skel mellem det karakterfulde og det atmosfærefyldte. Nogle lader det første betegne de mere permanente træk ved et landskab, men det sidste forbindes med de skiftende stemninger, der er knyttet til årstider, vind og vejr (Seel 1991). Andre bruger det atmosfærefyldte i en bredere betydning, der dækker begge dele (Böhme 1989 og 1995). Under alle omstændigheder er det, der er værd at have øje for det markante, det stemningsfulde og følelsesmæssigt engagerende. Det er det, der er særligt virksomt i opfattelsen af stedets ånd, dets *genius loci* (Swanwick 2002). Landskaber eller naturområder kan som helhed være øde, hektiske, blide, bølgende, skarpe, dramatiske, friske, åbne, vidtstrakte, dunkle etc. i kraft af de forskellige enkeltelementer, der indgår.

Et tredje vigtigt element vil uundgåeligt være *diversitet* eller *forskellighed*, både inden for et landskab og i forhold til andre landskaber. Forskelligheden er forbundet med bestræbelsen efter det vedvarende interessante, for så vidt som netop variationen vil kunne fastholde interessen. Det vil dog være forkert at reducere ønsket om diversitet til et ønske om subjek-

tivt behag. Som vi har set ovenfor, er diversiteten forbundet med forskellige former for interesseløs interesse, der netop forskyder opmærksomheden væk fra det subjektive behag til genstanden selv. Forskellighed omfatter både den geologiske, den biologiske og den kulturelle diversitet, og kan måles på mange skalaer: lokalt, regionalt og globalt. Ikke alle steder behøver at rumme den store forskellighed, der eksempelvis kendes fra biodiversitetens hot spots, men kan være værdifulde alene ved at være anderledes end andre steder.

Et fjerde element er det *historiske*, der tager sigte på landskabelige komponenter med stor *fortælleverdi*. Denne værdi kan være knyttet til fortællinger af meget varierende omfang, både tidligt og rumligt. I den ene ende har vi det enkelte livs fortællinger, som giver steder en personlig betydning, og landskabelige pejlemærker for slægtsfortællinger eller for beretninger knyttet til lokalsamfundets udvikling og markante begivenheder. I den anden ende er alle de store geologiske processer, som kan aflæses i landskaberne mest markante træk, bjerge og kløfter, bakker og flader. Midtvejs mellem ekstremerne er de mange levn fra og steder for nationale fortællinger, eller spor efter biogeografiske eller genealogiske forløb. Alle disse elementer har stor betydning både for stedets og beboernes identitet.

Det femte element er det *selvstændige*, det der forløber og udvikler sig uafhængigt af menneskelig styring. Ingen vil være foruden oplevelser af det, som går sine egne vegne, og kun de færreste vil vel kræve tilbagebetaling i form af oplevelser for at give andre organismer plads til udfoldelse. At sikre steder med ringe menneskelig påvirkning er vigtigt, og ikke kun fordi kraftige menneskelige påvirkninger typisk vil begrænse den biologiske forskellighed. Levesteder behøver imidlertid ikke være mennesketomme for at give plads til ikke-planlagt dynamik eller til andre arters egensindige udfoldelse.

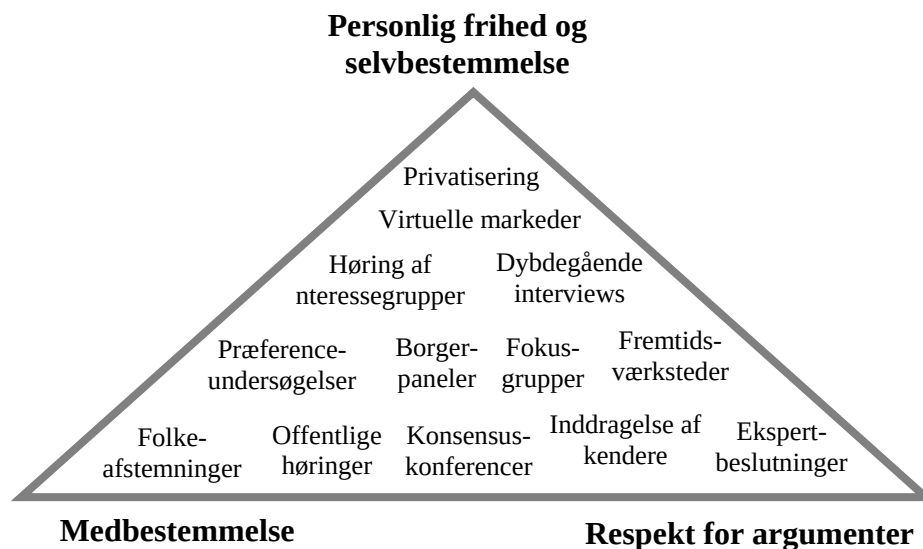
Landskab og demokrati

Europarådets Landskabskonvention fra 2000 har flere formål. Hovedsigtet med konventionen er at øge opmærksomheden overfor landskabers kvalitet, værdi og betydning. Konventionen skal samtidig medvirke til, at borgere og besøgende får mulighed for at opleve landskaber af høj kvalitet. Et centralt element heri er kravet om, at lokale, regionale, nationale og internationale myndigheder påtager sig den opgave at opstille kvalitetsmål for deres land-

skaber. Hvilket naturligvis kræver omhyggelige overvejelser om hvilke værdier og kvaliteter, der fortjener særlig opmærksomhed.

Som et led i denne proces peger konventionen på nødvendigheden af at få borgerne til selv at spille en aktiv rolle. I bemærkningerne til konventionen betegnes sigtet ligefrem som udvikling af et "sandt landskabsdemokrati." Hvad vil det mere præcis sige? Konventionen selv er langtfra klar, men det vil under alle omstændigheder være værd at være opmærksom på, at kravet om demokrati kan pege i flere forskellige retninger.

Hvis man ser på de begrundelser, som typisk angives for at betragte demokratiet som den bedste styreform, så viser i hvert fald tre grundværdier sig at være centrale (Arler 2002 og 2008). Den ene er kravet om *selvbestemmelse*, der begrunder en række liberale frihedsrettigheder til sikring af individuelle råderum, hvor man har mulighed for at vælge levemåde og træffe frie private valg uden indblanding fra stat og medborgere. Den anden er kravet om *medbestemmelse*, der kan udmøntes i rettigheder i relation til muligheden for at blive hørt og inddraget i beslutninger om fælles anliggender. Den tredje er kravet om at vise *respekt for argumenter*, forstået som en omsorg for at beslutninger træffes på grundlag af fornuftige samtaler, hvilket indebærer krav om begrundelse samt åbenhed og lydhørhed overfor andres argumenter.

Demokratiets tre grundværdier peger i forskellige retninger. I figuren ses forskellige metoder og procedurer, som kan tænkes taget i anvendelse for at fremme den demokratiske proces, og som hver især kan placeres i forhold til de tre grundværdier.

Kravet om *selvbestemmelse* er primært koncentreret om etableringen af personlige frirum, hvor man selv sætter dagsordenen, og hvor både statsmagt og medborgere kan holdes ude, hvis man finder det nødvendigt. Et vigtigt element har derfor også været den private ejendomsret, der giver mulighed for at bestemme på egen jord og i eget hus, og til at optræde som suveræn forbruger på markedet. Folk, der betragter retten til selvbestemmelse som den helt afgørende kvalitet ved demokratiet, vil typisk mene, at fælles politiske beslutninger bør holdes på et minimum.

Ejendomsretten har aldrig været absolut, men gælder kun indenfor de rammer, som fastsættes af det fællesskab, som alene kan garantere retten. Det er i den forbindelse værd at bemærke, at nogle af rettens stærkeste oprindelige fortalere – Locke, Rousseau og senere Mill – har understreget, at ejendomsretten både er udstedt og garanteret af fællesskabet, og at ejendomsbesidderen må forbedre sin ejendom til det fælles bedste, hvis retten skal bevare sin legitimitet, selv for den ejendomsløse. I et land som Danmark, hvor jorden for to tredjedele vedkommende ejes af nogle få procent, er denne pointe værd at holde sig for øje.

Der vil være tilfælde, hvor der ikke kan skabes et egentligt marked for goder, som mange ønsker. Den bedste erstatning for et ægte marked vil ifølge tilhængerne af selvbestemmelsesretten være økonomisk værdisætning af goderne gennem undersøgelser af borgernes private betalingsvillighed. Hvis tilstrækkeligt mange er villige til at betale så meget for et miljøgode, at ejeren af området kan kompenseres for tab ved bevarelsen af godet, vil godet blive beskyttet. Landskabs- eller naturgoder kan på den måde tolkes som private goder på linje med alle andre goder, der udveksles på markedet.

Kravet om *medbestemmelse* har til hensigt at skaffe alle borgeres lige muligheder for indflydelse på fælles anliggender. Det betyder ikke mindst, at indflydelsen skal være uafhængig af indtægt. Natur- og landskabsgoder er et fælles anliggende, som alle har andel i, ikke varer eller privatgoder, der kan købes for penge. Om goderne bør betragtes som bevaringsværdige, set i lyset af de omkostninger som er forbundet med dem, vil afhænge af, i hvilken retning flest præferencer peger.

Kravet om lige medbestemmelse betyder også, at der ikke tages særskilte hensyn til grupper, der påberåber sig en indsigt og erfaring, der gør dem særlig egnede til at træffe afgørelser på et givet område. Hverken de rige, de kloge, de højtråbende, de statsansatte eksperter skal have fortrinsret frem for andre. Rigmandsvælde og statsligt autoriseret smagsdommeri er lige uheldigt. I stedet skal beslutninger enten træffes gennem flertalsafgørelser eller sigte på at maksimere opfyldelsen af folks private præferencer, således som de eksempelvis kan aflæses i spørgeskema-undersøgelser.

Den tredje grundværdi i demokratiet, kravet om at udvise *respekt for argumenter*, fremhæves ikke så ofte som de to første, og peger i en anden retning. Respekten for argumenter er imidlertid en helt central del af demokratiet. Mens det er muligt i diktaturer at stoppe kritiske synspunkter, uanset hvor gode argumenter der måtte ligge bag, består demokratiets styrke i både at holde den offentlige debat åben, og at kræve argumenters holdbarhed afprøvet. Det er en basal demokratisk dyd at være villig til at lære og at lytte til gode argumenter, uanset hvem der formulerer dem, i stedet for at lade personers magt og status afgøre konflikter.

En borger i et demokrati bør i princippet ikke se det som sin opgave at sikre størst mulig magt og indflydelse til sine tilfældige præferencer, men derimod at sørge for, at de bedste argumenter får det. I stedet for at insistere på at få sine mere eller mindre uigennemtænkte ønsker efterkommet, vil den gode borger tilstræbe at netop de ønsker efterkommes, som man ville have haft med tilstrækkelig indsigt, tid, sanselig fornemmelse og tankekraft til sin

rådighed. Derfor er der også al mulig grund til at deltage i diskussioner og til at lytte til eksperter og kendere, der har arbejdet længe og engageret med et område – uanset om det er som biologer, historikere eller landskabsæstetikere – før man træffer beslutninger.

Landskabskonventionen giver som sagt ikke klare bud på, hvordan beslutninger om landskabskvalitet skal træffes, og heller ikke på hvilke kvaliteter der bør prioriteres. Hvis den tages alvorligt af lokale og nationale myndigheder, vil den imidlertid være en fin anledning til at få skabt en seriøs debat om, hvilke kvalitetsmål vi i planlægningen af lokale landskaber skal sigte på at opfylde. Samtidig er den med sit krav om at demokratisere processen en god anledning til at tænke på tværs af traditionelle fagområder med hver deres sæt af standarder.

Der er mange gode grunde til, at man fra EU eller nationale myndigheders side stiller krav om beskyttelse af udvalgte landskabstræk og -elementer. Det er imidlertid samtidig vigtigt, at lokale folk bliver involveret og får medansvar i processen, så kravene ikke blot fremstår som fjerne instansers absurde og rigoristiske begrænsninger på den lokale udfoldelse. Til gengæld må man så også forvente, at den demokratiske pligt til at lytte til argumenter bliver efterlevet af alle parter.

Integreret landskabsvurdering

Hvis vi tager Landskabskonventionens krav om, at myndigheder på alle niveauer opstiller kvalitetsmål for de landskaber, der befinder sig indenfor deres jurisdiktion, og måske samtidig opgiver den metafysiske dualisme, der gør mennesker til unaturlige syndere, hvordan tager opgaven sig da ud?

Et helt centralt element må være udvikling af en integreret landskabsvurderings-metodik og en procedure, der kan tages i brug ved opstillingen af mål og identifikation af lokale natur- og landskabskvaliteter. En sådan metodik og procedure må tilstræbe en højere grad af integration af de ovenfor nævnte værdityper, end det hidtil har været vanligt. Det forekommer ikke rimeligt at splitte kortlægningen af natur- eller landskabskvaliteter op på forskellige faggrupper uden på noget tidspunkt konstruktivt at integrere elementerne i en samlet afstemt plan.

Hvor svært det end kan være, må det samtidig tilstræbes, at der i forbindelse med vurderingen udvikles forskellige former for borgerinddragelse i overensstemmelse med Landskabskonventionens opfordringer. Ikke alene for at øge opmærksomheden på og medansvaret overfor landskabets kvaliteter. Men også fordi de berørte som nævnt kan bibringe ny viden, nye vinkler og nye betoning til tolkningen af landskaberne. Inddragelse af borgere resulterer både i bedre vurderinger og en højere grad af ejerskab i forhold til landskabsplanlægningen. Samtidig er det imidlertid væsentligt, at der er tale om en metodik og procedure, der ikke giver køb på kravet om at lytte til kendere og eksperter. Ingen kan være tjent med at udelukke kvalificerede indspil fra den kant.

I Wilhjelmudvalgets rapport tales flere gange om, at der er behov for *mere* natur. Dropper vi dualismen, giver det ikke så meget mening. Hvad der reelt menes, er da også det, der allerede pointeres i rapportens titel, nemlig at der er behov for en *bedre* eller *rigere* natur. Det kan jeg helt og fuldt tilslutte mig, og udvalget har da også peget på en række centrale indsatsområder, som ikke har mistet deres relevans i mellemtiden.

Litteratur

- Arler, Finn 2002. "Naturkvalitet og demokrati," in: F. Arler (red.). *Human-økologi. Miljø, teknologi og samfund*, Aalborg: Aalborg University Press
- Arler, Finn 2008. "A true landscape democracy," in: Sven Arntzen & Emily Brady (eds.). *Humans in the land*, Oslo: Unipub
- Brady, Emily 2003. *Aesthetics of the Natural Environment*, Edinburgh University Press
- Böhme, Gernot 1989. *Für eine ökologische Naturästhetik*, Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Böhme, Gernot 1995. *Atmosphäre. Essays zur neuen Ästhetik*, Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Callicott, J. Baird, L.B. Crowder & K. Mumford 1999. "Current Normative Concepts in Conservation," in: *Conservation Biology* **13** (1): 22-35
- Caspersen, Ole Hjorth, Andreas Høll, Vibeke Nellemann, Agnete Odgaard Sørensen 2001. *Landskabsvurdering - en undersøgelse af internationale og danske metoder*, Hørsholm: FSL/Skov- og Naturstyrelsen
- Caspersen, Ole Hjorth & Vibeke Nellemann 2005. *Landskabskaraktermetoden - et kompendium*. Arbejdsrapport nr. 20, Skov & landskab
- Christensen, Hanne Stensen 2004. "Autenticitet og naturgenopretning," in: Jette Hansen-Møller. *Mening med landskab*, Kbh.: Museum Tusculanum
- Council of Europe 2000. *European Landscape Convention and Explanatory Report*, T-LAND (2000) 6, Strasbourg: Council of Europe
- Danmarks Miljøundersøgelser 1999. *Naturkvalitet - kriterier og metodeudvikling*, Faglig rapport fra DMU nr. 285, København: Miljø- og Energi-ministeriet
- Elliot, Robert 1995. "Faking Nature," in: R. Elliot (ed.). *Environmental Ethics*, Oxford University Press
- EU 2000. *Europa-parlamentets og Rådets direktiv 2000/60/EF af 23. oktober 2000 om fastlæggelse af en ramme for Fællesskabets vandpolitiske foranstaltninger*
- EU 1979. *Rådets direktiv 79/402 af 2. april 1979 om beskyttelse af vilde fugle*
- EU 1985. *EU-direktiv 85/337/EØF af 27. juni 1985 om vurdering af visse offentlige og private projekters indvirkning på miljøet*
- EU 1992. *Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter*

- Gilpin, William 1792. *Three Essays on Picturesque Beauty*, London: R. Blamire
- Kant, Immanuel 1790/1974. *Kritik der Urteilkraft*, Hamburg: Felix Meiner
- Karr, J.R. & D.R. Dudley 1981. "Ecological perspective on water quality goals," *Environmental Management* 5: 55-68
- Karr, J.R. 1991. "Biological Integrity: A Long-Neglected Aspect of Water Ressource Management," in: *Ecological Applications* 1 (1): 66-84
- Miljøministeriet 2007. *Vejledning om landskabet i kommuneplanlægningen*
- Naturbeskyttelsesloven 2004 (LBK nr 884 af 18/08/2004)*
- Naturfredningskommissionen 1967. *Betænkning om naturfredning*. Ministeriet for kulturelle anliggender. Betænkning nr. 461
- Naturrådet 2001. *Nationalparker i Danmark – diskussion på baggrund af udenlandske erfaringer*, Naturrådet
- Price, Uvedale 1796. *An Essay on the Picturesque, as Compared with the Sublime and the Beautiful*, London: J. Robson
- Seel, Martin 1991. *Eine Ästhetik der Natur*, Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Skov- og Naturstyrelsen 1999. *Kulturhistorien i planlægningen. Udpegning af værdifulde kulturmiljøer i regionplanlægningen*, Kbh.: Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen
- Skov- og Naturstyrelsen 2002. *Landskab og kulturmiljø. Miljøkonsekvensvurderinger i det åbne land. Håndbog*, Kbh.: Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen
- Swanwick, Carys 2002: *Landscape Character Assessment. Guidance for England and Scotland*, Countryside Agency & Scottish Natural Heritage
- Tuan, Yi-Fu 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*, London
- Vejre, Henrik 2004. "Natur som proces eller funktion," in: Jette Hansen-Møller. *Mening med landskab*, Kbh.: Museum Tusculanum
- Wilhelmudvalget 2001. *En rig natur i et rigt samfund*, Kbh.: Skov- og Naturstyrelsen